

Jože Toporišič
Ljubljana

IZPELJAVA SLOVENSКИH SAMOSTALNIKOV

Slovensko tradicionalno besedotvorje samostalnika z izpeljavo¹ prikazuje zadevno problematiko tako, da izhaja (po zgledu na Miklošiča) iz priponskih obrazil s karakterističnim glasom (zlasti soglasnikom) in nato ob različnih podstavah ugotavlja pomenske kategorije tvorjenk z istim obrazilom. Vendar je že A. Bajec na koncu citirane knjige (str. 126 do 128) dodal poglavje Pripone po njih pomenu. Tam navaja vsega 24 pomenskih skupin: nomina 1. actionis, 2. agentis, 3. acti, 4. loci, 5. instrumenti, nato še 6. deminutiva, 8. avgmentativa, 9. pejorativa, 10. abstrakta, 11. sorodstvena imena, 12. imena moških in 13. ženskih oseb, 14. prebivalcev, 15. mladičev, 16. ptičev, 17. rastlin in rastlinskih delov, 18. snovi, 19. mer in cene, 20. obsega meje glagolskega dejanja, 21. splošne pripadnosti, 22. posnemanja naravnih glasov, 23. substantivizacije iz pridevnikov in 24. konkretizacijo abstrakt. V Slovenski slovnici 1956, 110 do 115, A. Bajec podaja najprej pomenske skupine pripon, in sicer 16: dodal je skupino skupnih imen, opustil pa enote 11—12, 15—18, 20—21 in 23—24, nato pa spet obširneje obdelal rabo nekaterih pripon.

J. Toporišič je v Slovenskem knjižnem jeziku 2, 1966, 95—101, obdelal 13 pomenskih skupin tvorjenk s priponskim obrazilom, in sicer: imena 1. delujočih oseb ali orodij (podskupina so imena za ljudi z značilnim opravkom), 2. poklicev, 3. nosilcev lastnosti, 4. dejanj in stanj, 5. rezultata glagolskega dejanja, 6. lastnosti, 7. kraja ali mesta, 8. snovi in vrste snovi, 9. skupnega, 10. feminativov, 11. malega, 12. velikega, 13. zaničevanega, podcenjevanega, preziranega. Poglavje ima tudi zasnutek naglasne besedotvorne tipologije.

Pričujoča razprava o izpeljavi samostalnikov naravno raste iz pravkar obravnavanega dela v tem smislu, da izhaja iz pomenov, da skuša reducirati število pomenskih kategorij tvorjenk na največ 6 velikih skupin iz vsake besednovrstne podstave, tj. glagola, pridevnika, samostalnika, in da obravnava priponska obrazila ne glede na to, ali so t.i. slo-

¹ Prim. A. Breznik, Slovenska slovnica, 1934, 158—168; A. Bajec, Besedotvorje slovenskega jezika, I, Izpeljava samostalnikov, 1950, 128 str.

vansko ali slovensko avtohtona ali prevzeta od drugod. Pritegnitev prevzetih priponskih obrazil v obravnavo je potrebna tako zaradi živih besedotvornih procesov tudi s temi obrazili kakor — kar je še važnejše — zaradi pravilnega razumevanja teh tvorjenk, kar je tako rekoč vsakdanja potreba. S tem se je zelo povečalo število priponskih obrazil (to naj nazorimo samo za pomensko kategorijo 'vršilec dejanja ali nosilec stanja' iz prej navedenih del — Bajec 1950, Bajec 1956, Toporišič 1966, Toporišič 1976 —; razmerje priponskih obrazil je 1 — 11 — 22 — 34).

Omenjenih 6 velikih pomenskih skupin ob raznih besednovrstnih podstavah so:

Glagolska podstava	Pridevniška podstava	Samostalniška podstava
1. vršilec dejanja	1. nosilec lastnosti	1. kdor je s čim
2. orodje, naprava	2. orodje, naprava	v zvezi
3. dejanje	3. lastnost	a) vršilec opravka
4. rezultat dejanja	4. popredmetena lastnost	b) prebivalec
5. mesto, kraj	5. mesto, kraj	c) član, ud česa
6. razno (snov)	6. drugi izraziti pomeni	č) nosilec značilnosti
	a) jezik, narečje . . .	2. orodje, naprava
	b) dajatev, prejemek	3. lastnost, stanje
	c) snov	4. popredmetena lastnost
	č) drevo	5. mesto, kraj, prostor
	d) gozd	6. drugi izraziti pomeni
	e) izdelek iz plodu	a) snovna prvina
	f) izmeček	b) nazorski ipd. sestav
	g) enota tolikerih delov	c) enota sestava
	h) enota tolikega dela	d) tvorbena sestavina

7. skupino tvorjenk iz samostalnika imenujem modificiranje osnovnega pomena in se nanaša na samostalnike, nastale iz katere koli podstave. Tu se ločijo: a) feminativi in maskulinativi, b) skupna imena, c) stopnjevano, č) mlado, nedoraslo, d) manjšalno, e) manjšalno-ljubkovalno, f) manjšalno-slabšalno, g) slabšalno.

Vse tvorjenke so tudi naglašene, tvorbena teorija naglasa zanje pa še ni izdelana.

Samostalniške besede izpeljujemo iz vseh besednih vrst, zlasti pa iz glagolov ter pridevniških in samostalniških besed.

Izpeljava iz glagolov

Iz glagola se izpeljujejo besede, ki pomenijo: 1. človeškega (ali živalskega) vršilca dejanja, moškega ali ženskega spola, redko pa tudi sred-

njega (prim. *prerok, perica, zijalo*); 2. predmet ali orodje, ki opravlja dejanje ali je zanj namenjeno (*nosilec, črtalo*); 3. dejanje (*prenos*); 4. to, kar pri dejanju nastane ali je v zvezi z njegovo (iz)vršitvijo (*žaganje*); 5. mesto, kjer se dejanje odvija (*lovišče*); 6. snov, ki omogoča (eventualno z orodjem) opravljati dejanje (*gnojivo*).

1. vršilec dejanja (nosilec glagolske značilnosti) se izraža z naslednjimi priponskimi obrazil:

Moški spol

-ø	<i>prêrok (zelo zelo redko);</i>	-(í/á)telj	<i>dvigátelj, buditelj;</i>
-(j)a	<i>vóđja, slúga;</i>	-ček	<i>postréžček, izvóšček;</i>
-ec	<i>bórec, hválec;</i>	-ín	<i>potepín, trpín;</i>
-(a/i)lec	<i>brálec, branilec;</i>	-ún	<i>govorún, jedún;</i>
-vec	<i>pívec, pévec, klávec;</i>	-ar	<i>kúhar, klepár;</i>
-(i)vec	<i>volívec, kalívec;</i>	-er	<i>dispécer, líder;</i>
-(un)ec	<i>begunec;</i>	-êr	<i>debatêr, montêr;</i>
-(j)áč	<i>čencáč, nosáč;</i>	-or	<i>agrésor, kontrolór;</i>
-ič	<i>gonič, vodič;</i>	-átor	<i>falzifikátor, animátor;</i>
-ánd	<i>doktoránd, eksaminánd;</i>	-ítor	<i>definítor, ekspeditór;</i>
-úh	<i>smrdúh, dremúh;</i>	-ávs	<i>godrnjávs, bahávs;</i>
-ávh	<i>dremávh;</i>	-tor	<i>diréktor, koréktor;</i>
-áj	<i>čuváj, točaj;</i>	-ánt	<i>diplománt, zabušánt;</i>
-nik	<i>govórník, sodník</i>	-ènt	<i>študent, asistènt;</i>
-enik	<i>učeník, odrešenik</i>	-íst	<i>statíst, fabulíst;</i>
	<i>(starinsko);</i>	-ávt	<i>lizávt, lajávt;</i>
-evnik	<i>bojévník;</i>	-ež	<i>gúlež, grábež;</i>

Ženski spol

-a	<i>čvéka, prismóda;</i>	-ilja	<i>dojilja, pletilja, šivilja;</i>
-ica	<i>grabljíca, períca;</i>	-úlja	<i>klepetúlja, blebetúlja;</i>
-nica	<i>porodníca, naročníca;</i>	-éla	<i>smrdéla, rezgetéla;</i>
-enica	<i>rešeníca;</i>	-ka	<i>bórka;</i>
-áca	<i>mazáca, klopotáca;</i>	-(á/i)lka	<i>brálka, čistílka;</i>
-da	<i>cmérda;</i>	-úša	<i>namiguša;</i>
-lja	<i>smíklja;</i>	-ánta	<i>guvernánta.</i>
-inja	<i>dédinja, gospodínja;</i>		

Srednji spol

-álo	<i>gobezdálo, godrnjálo;</i>	-tje	<i>bítje.</i>
------	------------------------------	------	---------------

Priponsko obrazilo *-ec* krni glagolsko pripono in se sklaplja s soglasniškim izglasjem podstave (*govor-ti + -ec — govorec*); če se podstava končuje na samoglasnik, se namesto obrazila *-ec* uporablja *-vec* (*pi-ti + -ec — pivec*). Priponsko obrazilo *-lec* se na videz prideva glagolski nedoločniški osnovi (*malíkova-ti + -ec — malíkovalec*). Bolje je delati z obra-

zilom *V-lec* (*V* = znamenje za samoglasnik), kar pomeni, da se *V* realizira kot končni samoglasnik glagolske osnove (tj. kot *a* ali *i*, če pa se osnova končuje na \emptyset , se *V* realizira kot *i*, npr. *kopVlec*, *morVlec*, *pletVlec* — *kopalec*, *morilec*, *pletilec*). Tako se dajo razlagati tudi samoglasniki v priponskih obrazilih *-ič* oz. *-ač* in *-itelj*, *-atelj* (in tudi kar je iz takega izpeljano, prim. *nosilnica* — *kopalnica* — zato na to dalje ne bomo več obračali pozornosti).

Primeri kot *dojilja* — *klepetulja*, *trpin* — *govorun* niso te vrste; priponska obrazila s samoglasnikom *i* so tu stilno nevtralna, *z u* pa slabšalna (prim. še *smrduh*, *prekucuh*). Slabšalnost se drži ustnične prvine tudi v priponskih obrazilih *-avs*, *-avt* ipd. (*bahavs*, *lizavt*).

Prvotna govorna podstava izrazov kot *govorun* je trodelna: 'kdor veliko (slabo) govori' (prim. še *kesnela* 'ki pogosto kasni', *dremalo* 'ki rado drema'). Tega seveda ni, če je podstava že sama po sebi dvodelna; prim. *čvekaló* 'krod prerad govori' (*čvekati* pomeni 'prerado, preveč govoriti').

Zanimivo je, da imajo podobne lastnosti tudi prevzeta priponska obrazila: če se začenjajo s samoglasnikom, odpahujejo, glagolsko pripono svoje podstave po vzorcu *debat-irati* + *-er* — *debatêr*. Prim. še: *míksati* — *míkser*, *dividirati* — *divízor*, *kontrolirati* — *kontrolór*, *falzificirati* — *falzifikátor*, *investirati* — *investitor*, *kandidirati* — *kandidát*, *emigrirati* — *emigránt*, *študirati* — *študênt*, *komponirati* — *komponíst*. — Na podlagi premene podstave v *revizor* lahko domnevamo, da je *revizor* tisti, ki 'opravljajo revizijo'. Razlika med *-er* in *-êr* je jasna po izvoru (*-er* iz angleščine, *-êr* iz francoščine preko nemščine), le deloma pa iz sodobnega stanja jezika (prim. *míkser* iz *míksati*, proti *montêr*, kjer ne obstaja *montati*).

2. predmet, stvar, ki opravlja dejanje ali je zanj namenjen:

Moški spol

-ec	<i>plovec</i> ;	-er	<i>finišer</i> , <i>kiper</i> ;
-(í/á)lec	<i>grélec</i> , <i>nosílec</i> , <i>mešálec</i> ;	-or	<i>komprézor</i> , <i>konvêrtor</i> ;
-(i)vec	<i>štévec</i> , <i>ostrívec</i> ;	-átor	<i>transformátor</i> , <i>destilátor</i> ;
-and	<i>multiplikánd</i> ;	-tor	<i>detéktor</i> , <i>koléktor</i> ;
-áj	<i>držáj</i> , <i>enačáj</i> ;	-ans	<i>dezodoráns</i> , <i>konsêrváns</i> ;
-elj	<i>cúcelj</i> , <i>čéseelj</i> ;	-ánt	<i>dešifránt</i> ;
-(í/á)lnik	<i>hladíltnik</i> , <i>menjálnik</i> ;	-ênt	<i>fermênt</i> ;
-vnik	<i>bríovník</i> ;	-ež	<i>bódež</i> ;
-êr	<i>frižidêr</i> , <i>bombardêr</i> ;		

Ženski spol

-ica	<i>bodíca</i> , <i>cvetíca</i> ;	-(í/á)lka	<i>budílka</i> , <i>kotálka</i> ;
-nica	<i>dovódnica</i> , <i>dotóčnica</i> ;	-álna	<i>brizgálna</i> ;
-ílnica	<i>kosílnica</i> , <i>mlatílnica</i> ;	-ánta	<i>determínánta</i> , <i>variánta</i> ;
-áča	<i>brisáča</i> , <i>igráča</i> ;	-énta	<i>tangénta</i> , <i>komponenta</i> ;
-lja	<i>gréblja</i> , <i>zvíklja</i> ;		

Srednji spol

-álo *grebálo, risálo, dihálo;* -ílo *strašilo, dolbilo, tesnilo, rezilo.*

3. dejanje:

Moški spol

-ø	<i>propàd, bég, jók;</i>	-t	<i>ákt;</i>
-má	<i>plasmá;</i>	-át	<i>falzifikát, diktát;</i>
-áj	<i>drhtáj, smehljáj;</i>	-út	<i>cvrkút;</i>
-ljáj	<i>grizljáj, dihljáj;</i>	-v	<i>odriv, nadév;</i>
-ek	<i>dogódek, prispévek;</i>	-ež	<i>métež, lájež;</i>

Ženski spol

-a	<i>genéza, béra, vláka;</i>	-nja	<i>grádnja, blódnja;</i>
-a	<i>páša, gneča, ježa;</i>	-(á)va	<i>izpeljáva, zidáva;</i>
-ba	<i>bórba, obsódba, brámba;</i>	-áza	<i>blamáza, montáza;</i>
-ôba	<i>bleščôba, plesnôba;</i>	-ø	<i>ból, dráž, čúd;</i>
-énca	<i>diferénca, divergénca;</i>	-ézen	<i>bolézen, ljubézen;</i>
-ija	<i>kolizíja, konvèrzijska;</i>	-ést	<i>bolést;</i>
-ácijska	<i>arondácijska, deflorácijska;</i>	-áv	<i>ljubáv;</i>
-cijska	<i>ákcijska, prostitutíjska;</i>	-ev	<i>mláček, mlátev;</i>
-úra	<i>dresúra;</i>	-(á)tev	<i>spregátev, terjátev;</i>
-arijska	<i>kurbarijska, krokarijska;</i>	-(i)tev	<i>molítev, podražítev;</i>

Srednji spol

-nje	<i>klánje, znánje;</i>	-tje	<i>grétje, počútje, pitje;</i>
-anje	<i>gíbanje, bránje;</i>	-ílo	<i>vračílo, posojílo.</i>
-enje	<i>hlajénje, usmíljenje;</i>		

4. rezultat, tj. *tisti, tista, tisto*, ki pri dejanju nastane ali je v zvezi z njegovim izvršitvijo:

Moški spol

-(a/e)nec	<i>brizganec, délanec;</i>	-ček	<i>dobiček, naméček;</i>
-ljáj	<i>grizljáj, vzdihljáj;</i>	-tek	<i>dodatek, izródek;</i>
-ki	<i>domlátki, dožétki;</i>	-t	<i>ekstrákt, ákt;</i>
-ø	<i>mák, bród, tlák;</i>	-át	<i>falzifikát, destilát;</i>
-ek	<i>cúrek, domíslek;</i>	-ež	<i>čúdež, črtež;</i>

Ženski spol

-ba	<i>rísba, razsódba;</i>	-enka	<i>dólbenska, gojénka;</i>
-ánca	<i>govoránca;</i>	-áta	<i>afrikáta, gemináta;</i>
-(á)cija	<i>fundácijska, formulácijska;</i>	-áza	<i>blamáza, drenáza;</i>
-ánjska	<i>globánjska;</i>	-ø	<i>jéd, gréz, gáz;</i>
-a	<i>béra, vpréga;</i>	-t	<i>vést, bit, pást;</i>
-a	<i>klájska, májska;</i>		

Srednji spol

-(s)tvo	<i>drúštvo, skrbstvo;</i>	-ílo	<i>berílo;</i>
-(a/e)nje	<i>žáganje, žgánje;</i>	-(s)tvo	<i>drúštvo, skrbstvo.</i>
-tje	<i>bítje, bogoklétje;</i>		

Priponska obrazila bi morala biti načeloma ista in enako številna kot za kategorijo dejanja, vendar jih je (v tem izpisu) za desetino manj. — Tu bi se veliko lažje kot pri 'dejanju' lahko izhajalo iz podstave z deležnikom stanja, torej 'kar je odpadlo' je *odpadek, odpadlo oz. odpadla stvar*, 'kar je formulirano' je *formulirana stvar, formulacija*. Vendar je v tem primeru treba v mnogih primerih krniti ustrezno pridevniško obrazilo. Primere kot *žganje* 'pijača' si torej raje razlagamo iz *žganje* 'to, da se žge' po metonimični poti.

5. m e s t o , kjer se dejanje odvija:

Moški spol

-atórij *oratórij, observatórij;*

Ženski spol

-(j)a	<i>stája, prêja;</i>	-vnica	<i>pívница, brívница;</i>
-(í/á)lnica	<i>točilnica, prálnica;</i>	-nica	<i>lakírnica;</i>

Srednji spol

-(a/i)líšče	<i>gledališče, dojilíšče;</i>	-anje	<i>domovánje.</i>
-íšče	<i>strelíšče, igríšče;</i>		

Pri samostalnikih tipa *kurilnica, spalnica* gre zelo verjetno za izpeljavo iz glagolskih pridevnikov (prim. *spalna soba — spalnica*).

6. s n o v , s katero se kaj dela:

Moški spol

-ež *bélež;*

Srednji spol

-(á/í)lo	<i>hujšálo, gnojílo;</i>
-(í)vo	<i>strelívo, gnojívo.</i>

Stilna vrednost

Seveda vse te izpeljanke tudi stilno niso enake. Poleg stilno nevtralnih izrazov, kot so *prerok, vstaja, borec, bralec, begunec*, ipd., imamo tudi stilno zaznamovane na *-úh, -áv, -ún, -áv, -áv, -da, -úlja, -éla, -úša, -lo: smrdúh, dremáv, govorún, baháv, zmikáv, cmérda, čvekúlja, smrdéla, namigúša, motovílo*. Take izraze moramo ločiti od tistih, ki jim je že podstava stilno zaznamovana, npr. pri obrazilu *-áč čenčáč, gobezdáč* (stilno nevtralnemu *dobavljáč, tesáč, kováč* ipd.).

Izpeljava iz pridevniških besed

Iz pridevniške podstave se tvorijo samostalniki, ki pomenijo: 1. človeka (ali žival) kot nosilca lastnosti (*hromec, elegik, mladič*); 2. predmet kot nosilca lastnosti (to, kar se nanaša na vprašalnico *kaj*, če izvzamemo živali) (*grenec, antiseptikum*); 3. lastnost (*bledoba, slovenstvo, enotnost, belo*); 4. konkretizirano lastnost (*kislina, junaštvo*); 5. kraj (*grofovina, Prežihovina*); 6. druge izrazite reči, npr. jezik ali narečje (*slovenščina, prekmurščina*), dajatev (*mostnina*), snov (*biserovina*), drevo (*kruhovec*), gozd (*hrastovec*), izdelek iz plodu (*malinovec*), izmeček (*govejak*), enoto iz toliko delov (*desetina, desetorica, trojica*), enoto iz tolikega dela (*dese-tina, tretjina*) ipd.

1. nosilec (človek, žival) lastnosti, ki jo imenuje podstava:

Moški spol

-ičina	<i>dobričina;</i>	-átiK	<i>flegmátiK, dogmátiK;</i>
-ec	<i>bélec, hrômec, črnec;</i>	-an	<i>dolgàn/dolgán, nebeščàn;</i>
-áč	<i>beláč, mrkáč;</i>	-(i)čan	<i>evangeličan, Bizéljčan;</i>
-ič	<i>hudíč, belíč;</i>	-ijan	<i>grdobiján, hudobiján;</i>
-énič	<i>mladénič;</i>	-ín	<i>dolgin, domačin;</i>
-úh	<i>gladúh, debelúh;</i>	-ún	<i>grdún;</i>
-ij	<i>ordinárij;</i>	-ko	<i>debélko, črnko;</i>
-ák	<i>bedák, divják;</i>	-ávs	<i>grdávs, črnávs;</i>
-ják	<i>južnják, bosják;</i>	-at	<i>aziát, diskalceát;</i>
-ček	<i>dvójček, četvéček;</i>	-ávš	<i>grdávš;</i>
-ik	<i>elégik, alérgik;</i>	-ež	<i>hudóbnež, duhovítež;</i>
-(n)ik	<i>dvójnik, gréšnik;</i>	-ávž	<i>grdávž.</i>

Ženski spol

-ica	<i>nágica, ljúbica;</i>	-únka	<i>grdúnka;</i>
-ka	<i>sívka, Črnívka;</i>	-úša	<i>debelúša.</i>

Srednji spol

-če *belče* (možno tudi s prevedbo v srednji spol iz *belec*).

2. nosilec (stvar, predmet) lastnosti, ki jo imenuje podstava:

Moški spol

-ec	<i>grê nec, četvérec;</i>	-ik	<i>jútranjik, jábolčnik;</i>
-ič	<i>belíč, golič;</i>	-(ik)um	<i>antiséptikum, hipnótikum;</i>
-ak	<i>govéjak, gósjak;</i>	-čan	<i>bizéljčan, mózelčan;</i>
-ák	<i>celák, deveták;</i>	-úš	<i>belúš;</i>
-ják	<i>belják, mlečnják;</i>		

Ženski spol

-a	<i>konstánta, variánta;</i>	-ka	<i>fižólovka, kálanka;</i>
-íca	<i>belíca, noríce;</i>	-íka	<i>mladíka, lesníka;</i>
-úlja	<i>krivúlja, kosmúlja;</i>	-ina	<i>jagnjičevína.</i>

3. lastnosti:

Ženski spol

-ôba	<i>bledôba, grdôba;</i>	-arija	<i>bedarija;</i>
-íca	<i>bledíca, náglica;</i>	-íka	<i>arháika, figurálíka;</i>
-ánca	<i>arogánca, elegánca;</i>	-ina	<i>višína, brátovščina;</i>
-enca	<i>dekadénca, absénca;</i>	-ésa	<i>finésa, noblésa;</i>
-éca	<i>grandéca;</i>	-itéta	<i>elasticitéta, komoditéta;</i>
-íja	<i>barabíja, grdobíja;</i>	-ôta	<i>bledôta, celôta;</i>
-ija	<i>erudícija;</i>	-ost	<i>grobóst, stárost;</i>

Srednji spol

-o/-e	<i>črno, bélo, rdéče;</i>	-(š)tvo	<i>bedáštvo, deklíštvo.</i>
-(s)tvo	<i>bogáštvo, barábštvo;</i>		

4. konkretizirana (popredmetena) lastnost (če je ne izpeljemo kar metonimično):

Ženski spol

-a	<i>elegánca, konkurénca;</i>	-itéta	<i>bonitéta;</i>
-átika	<i>idiomátika;</i>	-ota	<i>celôta, lákota;</i>
-ina	<i>kislína, desetína;</i>	-ost	<i>gôrkost; slabóst;</i>
-ésa	<i>noblésa, finésa;</i>		

Srednji spol

-(s)tvo *barábštvo, júdeštvo.*

5. kraj, področje, mesto, predmet, kjer je kaj:

Moški spol

-(j)ák	<i>jágodnjak, cvetličnják;</i>	-ik	<i>jájčnik, ceník;</i>
--------	--------------------------------	-----	------------------------

Ženski spol

-a	<i>filozófska, štájerska;</i>	-ina	<i>banovína, Kóprščina;</i>
-íca	<i>čajnica, ledeníca;</i>	-nica	<i>bolníšnica, noríšnica.</i>

6. drugi izraziti pomeni:

a) jezik, narečje, govornica:

Ženski spol

-ina *slovénščina, angléščina.*

b) dajatev, prejemek:

Ženski spol

-ina *grobńína, dnína.*

c) snov:	f) izmeček:
Ženski spol	Moški spol
- ina <i>bisernína, kislína.</i>	- ak <i>govéjak, gósjak.</i>
č) drevo:	g) enota tolikernih delov:
Moški spol	Moški spol
- ec <i>krúhovec;</i>	- ák <i>peták, deseták;</i>
d) gozd:	Ženski spol
Moški spol	- ica <i>petíca, četvérica;</i>
- ec <i>hrástovec, lípovec;</i>	- ína <i>desetína, stotína.</i>
Ženski spol	h) enota tolikega dela:
- ina <i>bukovína, babkovína;</i>	Moški spol
Srednji spol	- ek <i>desétek.</i>
- je <i>jélševje, búkovje.</i>	Ženski spol
e) izdelek iz plodu rastline:	- ína <i>desetína, tretjína.</i>
Moški spol	
- ec <i>malínovec, hrúškovec;</i>	
- ik <i>jábolčnik, ájdovnik.</i>	

Samostalniki pod g) so izpeljani iz glavnega ali ločilnega množinskega števnikar (redko tudi iz množilnega). Posebnost med njimi je *četrták*, napravljen po vzorcu *petína* — *petak*. — Pri samostalnikih pod h) je podstava vrstilni števenik. — Pri števnikih tipa *pet* — *peti* prihaja pri priponskem obrazilu *-ina* do površinske enakosti besed pod g) in h): tako je *desetína* ali 'deset ljudi' ali 'deseti del'.

Izpeljava iz samostalnika

Izpeljanke iz samostalniške podstave pomenijo: 1. človeka ali žival, ki a) ima s čim opraviti (*čebelár, čebélar*), b) prebivalca države pokrajine, naseljenega mesta, naroda (*Jugoslován, Slovénec*), c) člana ali uda organizacije, ideologije, znanstvene ali umetnostne smeri (*marksíst*), č) nosilca značilnosti (*nosàn*); 2. predmet, ki a) ima s čim opraviti (*máriborčan, furlánka*), b) ideološki, znanstveni, umetnosti sestav ali vejo (*marksízem*), c) pojmovno enoto takega sistema (*frazéologízem, stilízem*); 3. lastnost (*barábstvo*); 4. popredmeteno lastnost (*barabíja*); 5. mesto (*kovácija*); 6. razne druge pomene; 7. modificirane pomene (npr. manjšalnost, slabšalnost ipd.). Pri izpeljavah tipa 1. do 6. se za podstavo izpeljanke jemlje odvisna enota govorne podstave, npr. *nauk Marksa* — *marksízem*, *enota fonologíje* — *foném*, pri izpeljankah tipa 7 pa gre za izpeljave iz jedra vsakokratne besedne zveze, s priponskim obrazilom pa se izraža prilastkova modifikacija, npr. *majhen otok* — *otoček*, *vsí vojaki* oz. *vojaki sploh* — *vojaščina*.

Pregled po posameznih pomenskih skupinah in priponskih obrazilih:

1. *tisti -a -o*, ki je s čim v zvezi:

a) človek ali žival, ki ima s čim opraviti:

Moški spol

-ic	<i>industrijec, jezikoslovec;</i>	-êr	<i>frizêr, fasadêr;</i>
-álec	<i>gimnaziálec;</i>	-ír	<i>brigadír, hotelír;</i>
-(j)áneć	<i>cankarjáneć, luteráneć;</i>	-áš	<i>bombáš, sektáš, kajakáš;</i>
-áč	<i>burkáč, brentáč;</i>	-át	<i>advokát, diplomát;</i>
-ik	<i>gráfik, téhnik, botánik;</i>	-ét	<i>apologét, homilét;</i>
-(ov)nik	<i>búkovnik, cerkóovník;</i>	-íst	<i>flavtíst, gardíst;</i>
-ítelj	<i>redítelj</i> (pač iz zveze 'kdor dela red');	-eát	<i>hanzeát, lapreát;</i>
-ar	<i>pečár, gúmbár;</i>	-áž	<i>kočijáž;</i>
		-ež	<i>búrkež, bábež.</i>

b) *prebivalec* (države, pokrajine, naseljenega mesta . . .):

Moški spol

-(ov)ec	<i>Avstrijec, hríbovec;</i>	-éž	<i>Angléž</i> (menda edini primer);
-ejec	<i>Evropéjec, Filistéjec;</i>	-óz	<i>Francóz</i> (menda edini primer).
-áneć	<i>Amerikáneć, Peruáneć;</i>		
-an	<i>Zemlján, Sévničán, meščán;</i>		
-ar	<i>letoviščár, barákar;</i>		

Imena prebivalc so obravnava kot izpeljana iz imen za moški spol (izjema bi bila npr. *Amaconka*).

c) *član ali ud* organizacije, ustanove, rase, ideologije, znanstvene ali umetnostne smeri . . .:

Moški spol

-ec	<i>pártijec, komsomólec;</i>	-ón	<i>madžarón;</i>
-éjec	<i>epikuréjec;</i>	-ar	<i>króžkar, levičár;</i>
-(j)áneć	<i>ničejáneć, salezijáneć;</i>	-úr	<i>nemčúr;</i>
-ineć	<i>benediktíneć, elizabetíneć;</i>	-áš	<i>centrumáš, frakcionáš;</i>
-evéc	<i>vájevéc, skójevéc;</i>	-eát	<i>hanzeát;</i>
-oveć	<i>héglovéc, tómšičevéc;</i>	-íst	<i>marksíst, darviníst;</i>
-ik	<i>akadémik;</i>	-it	<i>jezuít, husít;</i>
-an	<i>občán, cisterciján;</i>	-inja	<i>klarisinja;</i>
-ján	<i>kristján, Moravlján;</i>	-ínka	<i>uršulínka.</i>

Sem gredo še oznake razredov živali, sicer poimenovanih po kaki telesni značilnosti (gl. naslednjo skupino): *metúl-j-evéc, trs-oveć, klobuč-nják, miš-ák, nítk-ar, zvezd-áš*.

č) nosilec značilnosti:

Moški spol

-ec	<i>grbec;</i>	-an	<i>nosàn, glavàn;</i>
-áč	<i>bradáč, glaváč;</i>	-ar	<i>bodícar, bíčkar;</i>
-avec	<i>kljúnavec;</i>	-áš	<i>cevkáš, sedláš;</i>
-njak	<i>vitičnjak;</i>	-ež	<i>grbež, kódrež;</i>
-nik	<i>káveljčnik, bodičnik;</i>		

Ženski spol

-(ar)ica	<i>úharica, pljúčarica;</i>	-áča	<i>rebráča.</i>
----------	-----------------------------	------	-----------------

2. predmet, ki ima s čim opraviti: to so navadno vina, vlaki, avtobusi, vetrovi:

Moški spol

-ec	<i>bizéljec, ementálec;</i>	-an	<i>máriborčan, cíprčan;</i>
-ínc	<i>dalmatínc;</i>		

Ženski spol

-ica	<i>gájica, gótica;</i>	-ka	<i>olivétka, amerikánka.</i>
------	------------------------	-----	------------------------------

3. lastnost oz. stanje:

Moški spol

-ízem	<i>agnosticízem, idiotízem;</i>
-------	---------------------------------

Srednji spol

-stvo	<i>barábstvo, farizéjstvo;</i>	-evstvo	<i>búrševstvo, hlápčevstvo;</i>
-tvo	<i>glagoljástvo, devíštvo;</i>	-ovstvo	<i>fántovstvo, bléiroeisovstvo;</i>

Ženski spol

-ija	<i>hudobíja, erudícíja;</i>	-ôta	<i>grozôta;</i>
-aríja	<i>otročaríja, oslaríja;</i>	-úra	<i>advokatúra, profesúra.</i>
-ika	<i>fantástika, alegóríka;</i>		

4. popredmetena lastnost ali stanje:

Ženski spol

-íja	<i>grdobíja, ciganíja;</i>	-úra	<i>profesúra, agentúra.</i>
-aríja	<i>bedaríja, kozlaríja;</i>		

Srednji spol

-stvo	<i>barabínstvo, gostínstvo;</i>	-tvo	<i>beráštvo.</i>
-------	---------------------------------	------	------------------

5. mesto, prostor, kraj, kjer (v katerem) je kaj:

Moški spol

-ij	<i>direktórij, psaltêrij;</i>	-át	<i>dekanát, konzulát;</i>
-árij	<i>antifonárij, herbárij;</i>	-iát	<i>komisariát, sekretariát</i> (v bistvu gre za pripono -at-);
-órij	<i>leprozórij;</i>	-étum	<i>arborétum, alpinétum;</i>
-ik	<i>imeník, zákonik;</i>	-et	<i>kabinét, arborét;</i>
-nik	<i>ribnik, jájènik;</i>		
-njak	<i>listnjak, besednják</i> (verjetno iz pridevnika);		

Ženski spol

-(n)ica	<i>mesníca, mítnica;</i>	-eríja	<i>fazaneríja, drogeríja;</i>
-(ár)nica	<i>drvárnica, kolesárnica;</i>	-ála	<i>centrála, komerciála;</i>
-(óv)nica	<i>kotlóvnica;</i>	-jêra	<i>bonbonjêra</i> (pisano tudi <i>bonboniera</i>);
-aríca	<i>pesmaríca;</i>	-itéta	<i>admiralitéta;</i>
-árna	<i>kavárna, čajárna;</i>	-úra	<i>intendantúra, administratúra;</i>
-íja	<i>kovačíja, Slovéníja;</i>		

Srednji spol

-išče	<i>gnojíšče, krompiríšče;</i>	-štvo	<i>predstójništvo.</i>
-tvo	<i>admirálstvo, klepárstvo;</i>		

6. razni drugi izraziti pomeni:

a) snovna prvina ali član širše snovne skupnosti:

Moški spol

-íd	<i>bromíd, arzeníd, hidríd;</i>	-íak	<i>afrodiziak;</i>
-íl	<i>acetíl, karboníl;</i>	-ílk	<i>vodík, ogljik;</i>
-ít	<i>sulfit, andezít, kalcít;</i>	-ól	<i>etanól, kolesteról;</i>
-át	<i>karbonát, fosfát, jodát;</i>	-ij	<i>polónij, deutêrij;</i>

b) nazorski, znanstveni, umetnostni, ... sestav ali veja:

Moški spol

-ízem	<i>empirízem, komunízem, cinízem;</i>
-------	---------------------------------------

Ženski spol

-íja	<i>geografíja, filozofíja;</i>
------	--------------------------------

Srednji spol

-je	<i>jezikoslóvje, naravoslóvje;</i>	-stvo	<i>krščánstvo, lončárstvo.</i>
-----	------------------------------------	-------	--------------------------------

c) enota, pojem znanstvene, nazorske, gospodarske, ... smeri:

Moški spol

-ém	<i>foném, filozofém, stilém;</i>	-ízem	<i>sofízem, stilízem;</i>
-----	----------------------------------	-------	---------------------------

č) ime podobnega ali pripadnosti:

Moški spol

-id *hominíd, bantuíd*; -nják *človečnják, opičnják.*

d) tvorbena sestavina »skupnega« imena:

Moški spol

-ek *prášek*;

Ženski spol

-(n)ica *slámica, tírnica*; -(in)ka *snežínka, smúčka.*

7. pomeni z modifikacijo podstave

Modifikacijske izpeljanke pomenijo: 1. žensko poimenovanje, parno moškemu (feminativ) in narobe (maskulativ) (*golóbica, kačák*); 2. skupno ime (*gospóda*); 3. stopnjevanost (*možák*); 4. mladiča, nedoraslo (*kozlič*); 5. manjšalno (*brégec*); 6. manjšalno-ljubkovalno (*brátec*); 7. manjšalno-podcenjevalno (*článčič*) in zaničevalno (*beráčón*) itd.

1. Feminativi (ženski par moškemu) in maskulativi:

-ica *grabljíca, prijáteljica*; -ka *gostáčka, brúcka*;
-inja *gospodínja, dédinja*; -ična *gospodična, kraljícna.*

Kot nekake maskulative čutimo poimenovanje *žánjec, kačák* ipd.

2. skupna imena:

Ženski spol

-a *gospóda, bohéma*; -éla *klientéla*;
-áda *kolonáda*; -ína *gabrína, mladína*;
-íja *tovarišija, pajdašija*; -ovína *jalovína, hrastovina*;
-íka *ornaméntika, melódika*; -ščína *vojáščina, brátovščína*;
(lahko tudi iz pridevnika); -ád *otročád, divjád*;
-álika *figurálíka*; -jád *jelenjád, kurjád.*
-(át)ika *idiomátika, klásika*;

Srednji spol

-je *grózdje, mládje, otóčje*; -óvje *hlodóvje, cvetóvje*;
-evje *borovničevje, bodičevje*; -stvo *brálstvo, článstvo.*

3. stopnjevanost:

Moški spol

-ec *dédec*; -ar *možákar, pametnjákar*;
-ovič *pametnjákovič*; -ež *heródež, júdež*;
-ák *možák*;

Ženski spol

-nica *bábnica*.

4. mladíč, nedoraslo:

Moški spol

-(an)ec *bíkec, piščánec;*

-(č)ek *cigánček, fántek, zájček;*

-ič *kozlič, grofič;*

-e *fantè;*

Srednji spol

-e *žrebè, tèle.*

5. manjšalno:

Moški spol

-(e)c *brévec, vétrc;*

-ek *gúmbek, hranílniček;*

-ič *gradič, národič;*

-ček *bótrček, dozioljájček;*

Ženski spol

-ca *klópca, bréskevca, Polónca;*

-ka *bradavička, ráčka;*

-ica *híšica, dogódbica, lúknjica;*

Srednji spol

-(e)ce *bítijce, deklétce, méstece;*

-(e)ca *vrátca, jétrca, ústeca.*

-iče *grózdjice, cvétjice;*

6. Manjšalno-ljubkovalno:

Moški spol

-(e)c *brátec, čéveljc, ángelc;*

-ek *bóbek, črnček;*

-ič *deklíč, otročič;*

-iček *gradiček, gozdíček;*

-če *Tónče, Pêpče;*

-ček *sinček, otróček;*

-i *óči, Fránci, Pêpi;*

-ko *sínko, Lísko;*

Ženski spol

-ca *rókca, bróca;*

-ka *devička, Lénka;*

-ica *grdóbica, ročica;*

-(i)ka *ženička;*

-(i)ica *sestričica, noričica;*

-i *mámi, Mími, bébi;*

Srednji spol

-(e)ce *mésce, jájcece;*

-ica *déčica*

-če *jelénče;*

(množinsko).

-ko *jábolčko;*

7. Manjšalno-slabšalno (-ironično):

Moški spol

-ič *článčič, póbič;*

-ček *fárček, oficírček;*

-ek *dijáček, advokátek;*

	Ženski spol
-ica knjižica ipd.	
	Srednji spol
-(č)e cigánče, hlapče.	
8. slabšalno:	
	Moški spol
-ón beračón, Jakón;	-ávs kmetávs, brdávs;
-úr nemčúr, fajfúr;	-ež bábež, barábež.
	Ženski spol
-(ú)lja brucúlja, zmikávtlja;	-úra kočúra, knjižúra;
-éla babéla, brucéla;	
	Srednji spol
-e fantè, človeče;	-še kravšè.
-išče babišče;	

Izpeljava iz predložnih zvez

Samostalniki se izpeljujejo tudi iz predložne podstave; pregled po predlogih (predponah):

ante	antelúdi;
brez	brezoérec, brezdómec, brezglávost, brezvládje, brezúp;
čez	čezmérnost, čezmórník, čezocéánka, čezróbník, Čezsóča;
do	dokolénke, dokomólcnica, dopetáče, dopr̀sje, dosmr̀tník;
na	nagóbcnik, nahrb̀tník, nagrób̀nik, nanósník, nalíčje, napótje;
nad	nadstrések, nadhíšje, nadkolénke, nadláhtnica, nadpléčje;
ob/o	obróbje, obréžje, Obréž, osčje, oglávník, obpótje, objájčnik;
po	Posávje, Posóčje, pobóčje, pobréžje, pogórje, pocéstnica;
pod	podbrádek, podbrégar, Podgóra, podgrlína, podpéč;
pred	predpúst, predméstje, predgórje, predstréšje, predpóldan;
pri	prilésje, príimek, pristréšje, primórje, príklet;
raz	razvódje, razpótje, razkrížje, razpótník;
so	soglásje, sošólec, soródník (so- je sedaj samo še predpona);
v	vsébnost;
vz	vzglásje, vzkrižnost, vznóžje (vz je sedaj samo še predpona);
za	zapéček, zalédje, zaimek, Zagórje, zanóhtnica.

Zusammenfassung

DIE DERIVATION DER SLOWENISCHEN SUBSTANTIVA

Von der traditionellen slowenischen Wortbildungslehre von Substantiven mit den Suffixen (s. g. Derivation) wird die betreffende Problematik so dargestellt, dass man — nach Miklošič's Vorbild — von Suffixen mit einem charakteristischen Konsonanten (oder mit eine charakteristischen Konsonantengruppe) aus-

gehend bei verschiedenen Wortartbasen (Zeitwort, Adjektiv, Substantiv) die semantischen Kategorien von Wortbildungen mit »demselben« Suffix aufzählt. Aber schon bei A. Bajec (*Besedotvorje slovenskega jezika*, 1950) findet man auch das Kapitel »Die Suffixe nach ihren Bedeutungen«, worin Suffixe für 24 Bedeutungsgruppen festgehalten sind. In der *Slovenska slovnica* (1956) gibt es 16, im *Slovenski knjižni jezik* 2 (1966) aber 13 solcher Gruppen von Suffixen.

Der vorliegende Absatz geht ebenfalls von den semantischen Kategorien aus, versucht aber die Zahl der Bedeutungskategorien, die aus verbalen, adjektivischen oder substantivischen Basen mit Hilfe von Suffixen gebildet werden, auf 6 grosse Gruppen zu reduzieren. Diese 6 Gruppen sind: 1. die Namen der Agenten, des Eigenschaftsträgers und der Verbundenheit; 2. die Namen der Werkzeuge, 3. die Namen der Handlung, der Eigenschaft und des Zustandes, 4. die Namen der vergegenständlichten Tat oder Eigenschaft, 5. die Namen der Lokalisierung und 6. Verschiedene. Nur bei den Wortbildungen aus einer substantivischen Basis gibt es noch eine besondere, die s. g. Modifikationsbedeutungsgruppe (Feminativa und Maskulinativa, Kollektiva, Gradativa, Juvenalia, Diminutiva, Diminutiv-hipokoristika, Diminutivpeiorativa und Peiorativa). — Dabei wird keine Rücksicht darauf genommen, ob diese Suffixe genau slowenisch oder aus anderen Sprachen übernommen sind. Die Berechtigung dafür gibt uns nicht nur die produktive Wortbildung mit den entlehnten (nichtautochtonen) Suffixen im gegenwärtigen Slowenisch, sondern (was noch wichtiger ist) auch das richtige Verständnisvermögen der Sprecher für solche Wortbildungen im slowenischen Text.